

Karper door de jaren heen

Verleden en heden van karperkweek en -uitzettingen

Luchtfoto van de viskwekerij in Lelystad, ooit een van de modernste kwekerijen ter wereld

Voor de een de mooiste vis van Nederland, voor de ander een ongewenste soort die door massale uitzettingen in kunstmatig stand wordt gehouden. Gerwin Gerlach, ecologisch medewerker bij Sportvisserij Nederland, schetst een beeld van de kweek én uitzettingen van karpers in Nederland.

Tekst Gerwin Gerlach Fotografie Eric Adamse, Gerwin Gerlach en Sportvisserij Nederland

Al aan het einde van de 19de eeuw werd gesignaleerd dat het met het voorkomen van de karper in de Nederlandse wateren niet best was gesteld. De soort was op veel plaatsen aanwezig, maar in relatief kleine hoeveelheden. In 1901 schrijft Frans Anderheggen van de Vereeniging ter Bevordering van de Nederlandsche Visscherij hierover: "De kwaliteit van onzen karper is nagenoeg overal goed, maar het getal aanwezige visschen is minder dan het kan en moet zijn. Ik durf zelfs te zeggen zeer gering. Mijne persoonlijke waarnemingen hebben mij het bewijs geleverd dat deze heerlijke visch in onze brakke wateren welig groeit, doch zeer slecht voortteelt." Anderheggen vervolgt zijn verhaal met het goede nieuws dat 'de wetenschap' de Nederlandse vissers tegemoet is gekomen. "Wij hebben het middel aan de hand om onze wateren te bevolken. In piscicultuur-etablissemten wordt ook deze vischsoort kunstmatig geteeld."

Al jarenlang werd met respect gekeken naar Duitsland, waar professionele kwekerijen veel karpers kweekten als consumptievis. Gezien de gunstige

groei van de Duitse karpers besloten de Nederlandse Heidemaatschappij en enkele particuliere viskwekers Duitse karpers te importeren om er een kweekprogramma mee op te zetten.

De Nederlandse Heidemaatschappij

In het voorjaar van 1899 legt de Nederlandse Heidemaatschappij, met financiële steun van de overheid, bij Vaassen enkele kweekvijvers voor karper aan. De vijvers worden gevoed door twee beekjes, waarvan het Smallertse beekje het minst koude water aanvoert. Dit water wordt gebruikt voor het aanstuwen van de broed- en 'strekvijvers', waarin het jonge karperbroed respectievelijk wordt geboren en verder opgekweekt. Met het koudere water van de tweede beek worden de groeivijvers gevoed. De meeste vissen verlaten als eenjarige exemplaren de kweekvijvers, een deel wordt achtergehouden om door te groeien. Deze vissen worden als tweejarige exemplaren op een gewicht van 350-400 gram uitgezet in wateren waar een goede roofvisstand aanwezig is. Dankzij hun formaat en hoge rugvorm zijn deze vissen namelijk redelijk gevrijwaard tegen predatie van snoek.

In de jaren na de aanleg van de vijvers neemt de vraag naar karper snel toe. Naast de levering aan particulieren, voor het bezetten van vijvers, worden jaarlijks grote hoeveelheden vis kosteloos in de openbare wateren

▼



uitgezet voor de beroepsvisserij. De resultaten van de eerste uitzettingen bewijzen namelijk dat de karper zich in de Nederlandse polderwateren zeer goed thuis voelt, snel groeit en visvlees van een goede kwaliteit levert.

Alle inspanningen van de Heidemaatschappij worden in hoge mate gewaardeerd door de beroepsvissers en visserijverenigingen. Naast een verrijking van de wateren met een snelgroeiende vissoort, leert het de binnenvissers dat het uitzetten van pootvis kan resulteren in een herstel van de teruggelopen visstand en een gezond visserijbedrijf.

Vervoersproblemen

Voor de Heidemaatschappij is het een grote uitdaging om de gekweekte vis in goede gezondheid op de plaats van bestemming te krijgen. Vooral het transport naar de drie visserijverenigingen in het noorden van het land verloopt

noorden van het land, gevolgd door: "Daar evenwel levende visch een dergelijk langdurig oponthoud niet kan verdragen, blijft ons niets anders over, dan onze visch naar het Noorden des lands te water, door middel van een zeilschip te doen vervoeren."

In 1903 kan men gebruik maken van een motorboot, om de pootvis naar het noorden te brengen. De verdere verzendingen worden echter sterk vertraagd door de staking van het spoorwegpersoneel waardoor veel pootvis stierf. Richting het zuiden van het land was het vervoer door een slechte infrastructuur ook vaak problematisch.

Vraatzuchtige kikkers

Net als in het buitenwater, hebben de kweekvijvers in Vaassen te kampen met een forse uitval onder de jonge vis, tot wel 90 procent. Vooral de periode na het overzetten van

het broed in de strekvisvijver is kritiek. Zo maakt een "ontelbaar aantal" kikkers direct jacht op het visbroed. Dagelijks worden honderden kikkers gevangen, die na te zijn gedood, gekookt en met meel vermengd, als voer dienen voor de grotere karpers. Ook waterinsecten, insectenlarven en watervogels worden

actief bejaagd. In het tijdschrift van de Heidemaatschappij uit 1905 valt te lezen dat in 1904 niet minder dan 197 stuks schadelijke vogels met klem of jachtgeweer zijn gedood, waaronder vooral reigers, meeuwen en zelfs ijsvogeltjes.

Naast het bestrijden van allerlei schadelijk gedierte, wordt door de toevoer van meststoffen de productiviteit van de vijvers zo hoog mogelijk opgevoerd. Na proefnemingen in 1904 met Peru-guano, stalmest en compost, blijkt de laatste de beste uitkomsten te geven.

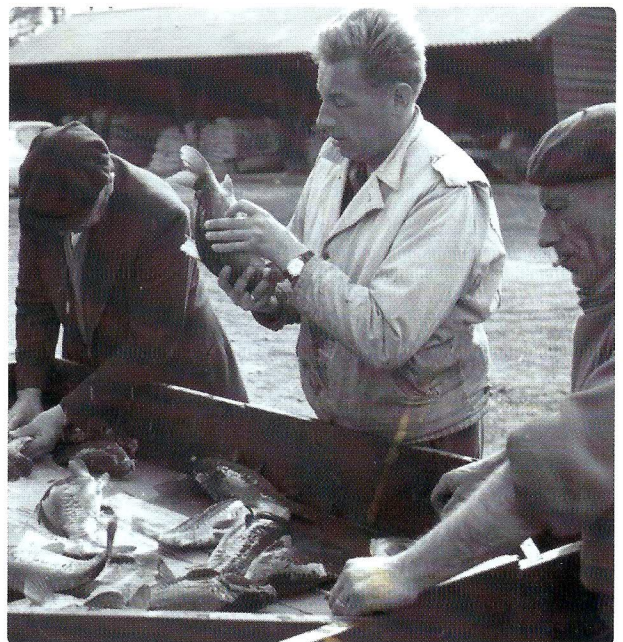
Ook na de uitzetting in het buitenwater blijkt bescherming van de karpers vereist. Sommige beroepsvissers vangen

Door spiegelkarpers voorafgaand aan hun uitzetting te fotograferen, zijn ze hun leven lang te volgen.

niet vlekkeloos. De vis wordt hier kosteloos aangeleverd, om uit te zetten in het Heegermeer en de Oudegaaster Brekken in Friesland, het Schildmeer en de Westerbroekerpolder in Groningen en het Giethoornmeer, de Beulakerwijde, het Duingermeer en de Wetering bij Ossenzijl te Overijssel. In 1902 wordt geschreven: "Het is toch niet te ontkennen dat het dure en ondoelmatige vervoer van levende visch op de Nederlandsche Spoorwegen de ontwikkeling van de zoetwatervisscherij ernstig in de weg staat." Hierna wordt een opsomming gegeven van reistijden en onmogelijk slechte aansluitingen naar het



Het afvissen van pootkarpertjes gebeurde met de hand.



De uit te zetten karpers werden individueel geselecteerd.



De karpers uit de kwekerij werden gevangen door het water af te laten.

de uitgezette vissen al snel uit hun wateren weg, wat door anderen afkeurend wordt omschreven als "oogsten zonder zaaien". Om te voorkomen dat de karpers worden weggevangen voordat ze tenminste eenmaal hebben gepaaid, is een minimummaat wenselijk. In 1905 belegt de Heidemaatschappij hierover een vergadering. Het voorstel om zowel voor 'inlandsche' karper als voor kweekkarper een maat van 35 centimeter aan te houden, krijgt weinig bijval. De groei van edelkarper is namelijk dubbel zo snel als de groei van inlandse karper, dus bij een minimummaat van 35 centimeter worden edelkarpers weggevangen voordat ze paairijp zijn. Omdat de geheel beschubde kweekkarper moeilijk van de inlandse schubkarper te onderscheiden is, besluit men uiteindelijk om de minimummaat voor de inlandse en de geheel beschubde edelkarper op 35 centimeter te bepalen. De maat voor de niet volledig beschubde edelkarper (spiegel- en lederkarper) wordt 45 centimeter.

Productie verhogen

Dankzij de toename van het aantal kweekvijvers en een uitgekende bemesting, kan de productie van eenjarige karper in Vaassen toenemen van 4850 stuks in 1899 tot 165.000 stuks in 1910. Omdat de overleving van de tweejarige karpers in het buitenwater beduidend beter blijkt te zijn dan de overleving van eenjarige vissen, neemt vooral de vraag naar tweejarige vissen toe. Een gevolg is dat er steeds meer vijveroppervlak moet komen. De vijvers nemen in omvang toe van de oorspronkelijke zes hectare in 1899 tot ruim 50 hectare in 1910.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog remt het gebrek aan visvoer de productietoename op de kwekerij. Omdat de vijvers zo dicht bezet zijn met vis, is bijvoeren noodzakelijk om te voorkomen dat de bezetting omlaag moet worden gebracht. Geschikt voer, zoals graansoorten en bonen, is in de oorlogsjaren uiteraard te schaars om als visvoer te gebruiken. Er blijft maar één mogelijkheid over om aan de toenemende vraag naar pootvis te kunnen voldoen: een verdere uitbreiding van het bedrijf door de aanleg van nieuwe vijvers.

In de omgeving van Vaassen is daarvoor geen terrein meer beschikbaar. Bovendien is er onvoldoende wateraanvoer



Het transport van karper in de jaren vijftig van de vorige eeuw.

om nieuwe vijvers te voeden. In Valkenswaard, waar de Heidemaatschappij al jarenlang grote ontginningswerkzaamheden uitvoert, vindt men een geschikte locatie. Hier ligt een bestaand complex van verouderde vijvers, die met wat modernisering geschikt kunnen worden gemaakt voor intensieve visteelt. In 1917 begint de exploitatie van de viskwekerij in Valkenswaard, met een oppervlakte van 70 hectare. In 1919 bestaat de eerste karperproductie uit enkele tienduizenden eenzomerige vissen.

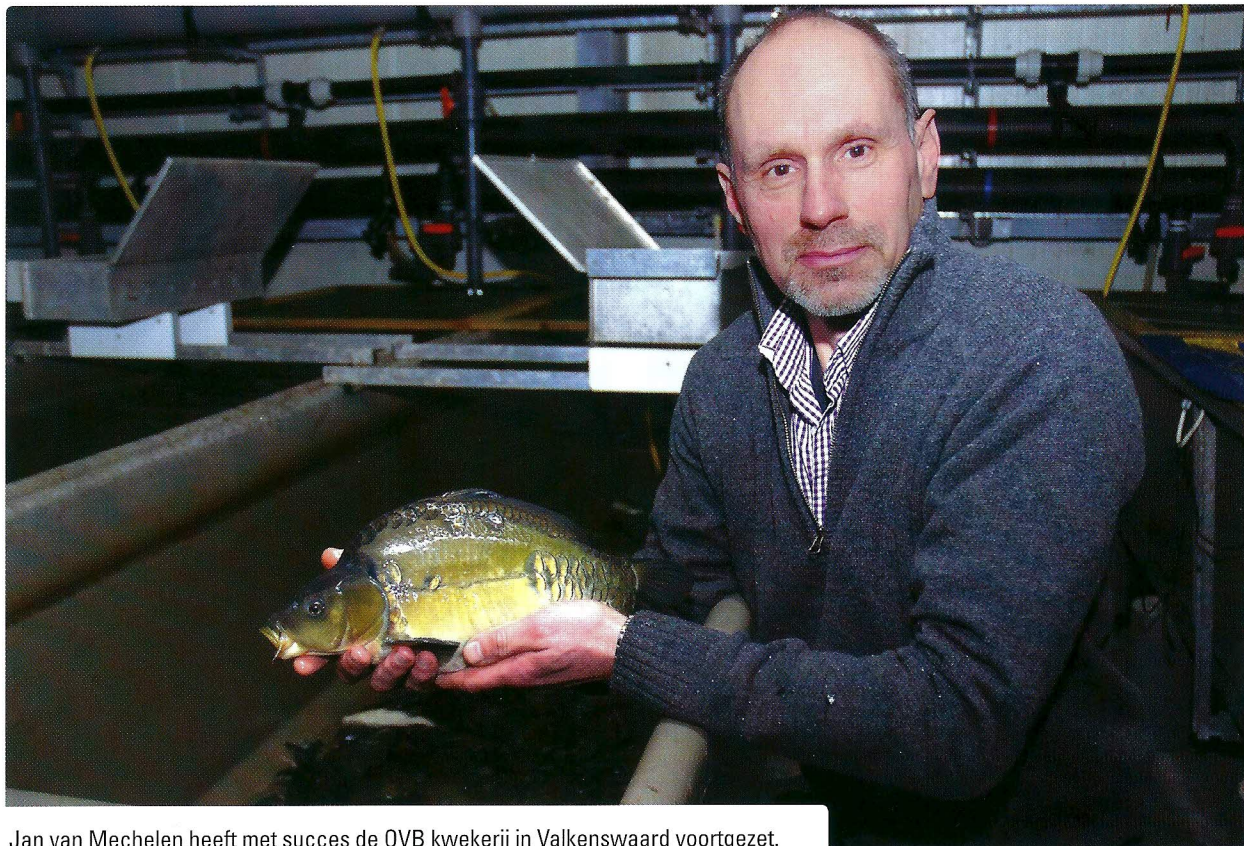
Achteruitgang van de visstand

Ondanks de toegenomen productie van pootvis gaat de visstand in de eerste helft van de twintigste eeuw sterk achteruit. De verslechtering van de waterkwaliteit door toenemende industriële en stedelijke vervuiling de grootste boosdoener. Grootschalige inpolderingen, zoals die van de Wieringermeer en de Noordoostpolder, verkleinen bovendien het viswaterareaal. In de jaren veertig maken omvangrijke vissterftes de situatie extra nijpend. Om de Nederlandse wateren regelmatig te kunnen voorzien van pootvis, wordt een landelijk opererend pootvisfonds in het leven geroepen: het Rijkspootvisfonds.

Na de Tweede Wereldoorlog is er in de jaren van wederopbouw een stijgende behoefte aan pootvis. Ondanks de afname van het aantal beroepsvissers, neemt de druk op de visstand niet evenredig af. Vooral de komst van nieuwe materialen, zoals nylon fuiken, zorgen voor nieuwe visserijmogelijkheden en betere vangsten. De economische groei, de bevolkingsgroei en de toegenomen vrije tijd zorgen bovendien voor een snelle toename van het aantal sportvissers. Ook zij krijgen de beschikking over nieuwe materialen, zoals de werphengel en kunstaas. Vanuit de sportvisserij wordt de behoefte aan pootvis groter dan ooit.

Sport- en beroepsvissers hebben veel kritiek op de overheid, die in hun ogen te weinig aandacht besteedt aan de binnenvisserij. De waterkwaliteit moet verbeteren en er moet meer vis worden uitgezet, vooral snoek en karper!

Het Rijkspootvisfonds wordt in 1952 omgevormd tot een zelfstandige organisatie, 'Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij', kortweg OVB. De taakstelling van de ➤



Jan van Mechelen heeft met succes de OVB kwekerij in Valkenswaard voortgezet.

organisatie is: de verbetering van de visstand in de rivieren en de binnenwateren bevorderen door het kweken, aankopen en uitzetten van pootvis; het bestrijden van waterverontreinigingen en het treffen van verdere maatregelen, waardoor de productiviteit van het viswater kan worden verhoogd.

De OVB neemt het stokje over

De OVB neemt de contracten over, die het Rijkspootvisfonds heeft afgesloten met de Heidemaatschappij. De viskwekerijen in Valkenswaard en Bergeijk gaan in opdracht van de OVB veel vis kweken, vooral een- en tweezomerige karpers. Uitzettingen vinden vooral plaats in afgesloten viswateren. In 1957 gaat de leiding van de viskwekerij Valkenswaard over van de Heidemaatschappij naar de OVB. Het kweekkarperbestand bestaat op dat moment uit naaktkarpers, rijenkarpers, schubkarpers en spiegelkarpers. Omdat de naakt- en rijenkarper een veel minder goede levensvatbaarheid en groei vertonen dan de spiegel- en schubkarper, worden ze uit het karperbestand verwijderd.

Kweken in de polder

Om aan de grote vraag naar karper te voldoen, moet het vijverareaal verder worden vergroot. Het oog valt op de Flevopolder, waar men begin jaren '60 begint met de aanleg van de kwekerij Oostelijk Flevoland. Vanaf 1963 speelt deze kwekerij, met een oppervlakte van 220 hectare, een grote rol in de karperproductie en eind jaren '60 is de kwekerij volledig in bedrijf. Op verzoek van de hengelsport is het

voornaamste kweekproduct een nieuw type karper, met een grotere vechtlust dan de edelkarper. Sportvissers zien de echte wilde karper als de ultieme sportvis, maar deze vis is moeilijk vangbaar. De viskwekers experimenteren met kruisingen van wilde karpers uit Noord-Holland en edelkarpers. Uiteindelijk heeft de 25%-wildbloedhybride de meest gewenste eigenschappen, waarna dit type jarenlang wordt gekweekt. In de hoogtijdagen in het midden van de jaren '70 wordt jaarlijks zo'n 100.000 kilo karpers geleverd aan visstandbeheerders, vooral hengelsportverenigingen. Begin jaren '80 neemt de vraag naar karper snel af. Steeds meer beheerders ontdekken dat het uitzetten van veel karper een nadelig effect heeft op de groei van de individuele vissen. In de tachtiger jaren groeit wel de vraag naar spiegelkarpers. Karpervissers merken dat het spiegelkarperbestand in Nederland hard achteruitholt, enerzijds door kruisingen met schubkarpers en anderzijds door de beperkte teelt en levering van minder beschubde karpertypen. De OVB speelt in op de vraag door meer spiegelkarpers te kweken.

Viskweekcentrum Valkenswaard

Als eind jaren '80 de kwekerij Oostelijk Flevoland moet sluiten vanwege de problemen met aalscholvers, wordt er tegenover de kwekerij Valkenswaard een nieuw viskweekcentrum gebouwd. Op 1 maart 1992 beginnen daar de kweekactiviteiten in een overdekte broedhal, waar de vis gevrijwaard is tegen de wegvraat door aalscholvers. Het karperbroed wordt vanuit de broedhal overgebracht naar kooien in het warme afvoerwater van de Amercentrale bij

Geertruidenberg. Hier groeien de karpers snel door tot exemplaren van een kilo. Vanaf dat formaat zijn ze nauwelijks kwetsbaar voor aalscholvers en kunnen ze worden uitgezet. In de jaren '90 neemt de vraag naar spiegelkarpers verder toe. In 1998 is het eerste 'Spiegelkarperproject' in de Amsterdamse boezem het startschot voor vergelijkbare projecten door het hele land. Karpervissers interesseren zich steeds meer in het (natuurlijke) gedrag van de karper. Omdat de Nederlandse karpervissers hun vangst onbeschadigd terugzetten, is het mogelijk om dezelfde karper meerdere keren te vangen. Bovendien is het fotograferen van de vangst een gewoonte van veel karpervissers, zodat de vissen dankzij een uniek schubbenpatroon ook individueel herkenbaar zijn. Door spiegelkarpers voorafgaand aan hun uitzetting te fotograferen, zijn ze hun leven lang te volgen. Dat geeft niet alleen zicht op de groei van individuele vissen, maar ook inzicht in de migratie van de karper.

De totale vraag naar karper bedraagt eind jaren '90 nog geen 10% van de vraag van twintig jaar eerder. Bij de Amercentrale treden steeds vaker fluctuaties in de koelwatertemperatuur op, wat resulteert in een verminderde groei en een verhoogde sterfte van de karper. De kwekerij wordt in 2001 ontmanteld en de visteelt concentreert zich geheel in Valkenswaard.

Vanaf 2004 stopt de OVB met alle pootvisactiviteiten, als gevolg van eerder genomen besluit van de minister van LNV.

Doorgroeien in Duitsland

Jan van Mechelen, tot die tijd bedrijfsleider van het Viskweekcentrum Valkenswaard, wordt de nieuwe eigenaar van de broedhal en de omliggende vijvers. Van Mechelen beseft dat het door de aanhoudende vraat door aalscholvers niet meer rendabel is om karpers in Valkenswaard op te kweken. Hij besluit om het karperbroed vanuit de broedhal naar Oost-Duitsland te transporteren, waar nog wel vijverteelt mogelijk is. Aalscholvers komen hier nauwelijks voor.

De hoeveelheid vis die na het verblijf op de vijvers terugkomt naar Nederland, valt jaarlijks tegen. Van het grote aantal karperbroedjes dat naar Duitsland wordt vervoerd, komt uiteindelijk hooguit 1-2 ton op een gewicht van 1000-1300 gram terug. Van Mechelen besluit om de Valkenswaardspiegels te kruisen met Franse spiegels uit Lac de Villedon, om zodoende een sterker karpertype met goede groeieigenschappen te verkrijgen. Dit levert fraaie, hooggebouwde spiegelkarpers op, die zeer in trek zijn bij de Nederlandse karpervissers. Ook van dit type karper komen jaarlijks echter te weinig vissen terug uit Duitsland. Uiteindelijk besluit Van Mechelen in 2010 om een deel van het broed naar Villedon te brengen, om te bekijken of op de Franse kweekvijvers een betere groei en overleving mogelijk is.

Alleen kweek

Naast het Viskweekcentrum Valkenswaard kunnen visstandbeheerders hun karpers ook al jarenlang betrekken bij beroepsvissers. De georganiseerde hengelsport is geen voorstander van deze handel. Door het aankopen van karper uit buitenwater wordt immers het wegvangen van vissen uit die wateren in stand gehouden en kunnen visziekten worden overgebracht.

Een bedrijf dat in korte tijd een goede naam heeft opge-

bouwd is het Nederlandse 'Carpfarm'. De karpers van dit bedrijf zijn afkomstig uit Frankrijk en worden geleverd aan hengelsportverenigingen en particuliere watereigenaren. Eigenaar Walters: "Onze vissen zien er prachtig uit en zijn absoluut ziektevrij. Ze worden opgekweekt van eitje tot uitzetformaat op een en dezelfde kwekerij. Dat de kopers van pootvis steeds kritischer worden, ondervindt Koos Walters regelmatig. "De hedendaagse karpervissers en visstandbeheerders stellen hoge eisen. Niet alleen moet de vis een goede lichaamsbouw hebben en in potentie groot en zwaar kunnen worden, ook de beschubbing moet goed zijn. Voor spiegelkarperprojecten is het belangrijk dat de vissen individueel herkenbaar zijn. Nauwelijks beschubde en dus slecht herkenbare vissen zijn minder in trek dan spiegelkarpers die wat meer schubben op het lichaam hebben. Aan deze eis voldoen onze karpers perfect", aldus Walters.

Liever groot dan klein

De hedendaagse karpervisser wil liever één grote karper vangen dan tien kleinere exemplaren. Dat hiervoor niet alleen het juiste karpertype, maar vooral ook een lage karperbezetting én een goede waterkwaliteit vereist zijn, is de meeste karpervissers en visstandbeheerders tegenwoordig duidelijk. Dit is gunstig, nu waterbeheerders onder druk van de KRW de noodzaak en de mogelijke gevolgen van visuitzettingen sterk afwegen. Omdat in veel gevallen de natuurlijke voortplanting van karper niet succesvol is, zullen karperbestanden zonder uitzettingen immers langzaam uitsterven. Dat geldt zeker voor de geliefde spiegelkarpers.

Gelukkig kunnen karpervissers en de op karper gerichte visstandbeheerders - mede dankzij de ervaringen met spiegelkarperprojecten - steeds beter onderbouwd het gesprek aan gaan met de waterschappen. Gebleken is immers dat het regelmatig uitzetten van kleine hoeveelheden karper geen enkele nadelige invloed heeft op de waterkwaliteit. Maar het leidt wel tot een grote groep tevreden 'recreatieve gebruikers' van het water. Met een beetje goede wil van de waterbeheerders kan er op het gebied van karperbeheer dus zeker sprake zijn van een win-win situatie. **V**

Geraadpleegde literatuur

- *Tijdschrift der Nederlandsche Heidemaatschappij*, dertiende jaargang, 1902.
- *Tijdschrift der Nederlandsche Heidemaatschappij*, veertiende jaargang, 1902.
- *Tijdschrift der Nederlandsche Heidemaatschappij*, vijftiende jaargang, 1903.
- *Tijdschrift der Nederlandsche Heidemaatschappij*, zeventiende jaargang, 1905.
- *Tijdschrift der Nederlandsche Heidemaatschappij*, tweeëntwintigste jaargang, 1910.
- *Handleiding Spiegelkarperprojecten*. Karperstudiegroep Nederland (KSN). Samenstelling en redactie: Joris Weitjens
- *Van karper tot kennis, 50 jaar Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij. Jubileumboek 1952-2002*. J. Quak. Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij, 2003.
- *De Nederlandsche Heidemaatschappij 60 jaar*. D. van Maaswinkel.